

„ZPRACOVÁNÍ VSTUPNÍCH ANALYTICKÝCH MATERIÁLŮ O SPOLUPRÁCI STŘEDNÍCH A VYŠŠÍCH ODBORNÝCH ŠKOL A ZAMĚSTNAVATELŮ, VČ. REALIZACE SOCIOLOGICKÝCH ŠETŘENÍ (ŠETŘENÍ ZAMĚSTNAVATELŮ)“

Úvod – kontext, cíle a předmět plnění formou veřejné zakázky

Jedním z důležitých aktivit projektu POSPOLU¹ („Podpora spolupráce škol a firem se zaměřením na odborné vzdělávání v praxi“) bylo zpracování vstupního analytického materiálu, jehož účelem je **podrobně zmapovat současný stav spolupráce** středních a vyšších odborných škol a zaměstnavatelů v oblasti odborné přípravy žáků v reálném pracovním prostředí a odhalit překážky této spolupráce. Úkolem bylo získat informace potřebné pro sestavení návrhu nezbytných legislativních a systémových a změn s cílem optimalizovat podmínky pro spolupráci škol se zaměstnavateli a zvýšit kvalitu odborné přípravy žáků v reálném pracovním prostředí.

Tato aktivita byla realizována dodavatelsky formou veřejné zakázky. Dodavatelem byla společnost **TREXIMA**, která měla 3 subdodavatele: společnosti STEM/MARK a UNIVERSITAS a nezávislého experta dr. Aleše Vlka.

Předmětem plnění veřejné zakázky bylo zpracování dílčích analytických materiálů a souhrnného analytického materiálu. V rámci zakázky byly realizovány následující dílčí aktivity:

- **sekundární analýza výstupů z výběrových šetření zaměstnavatelů**, která NÚV/NÚOV realizoval v období 2004 – 2012;
- **srovnávací analýza systémů odborného vzdělávání v Evropě a ve světě** s důrazem na analýzu vzdělávacích systémů využívajících duálního vzdělávání (při přípravě a zpracování analýzy byly využity zahraniční zdroje a podklady z ReferNetu, Eurydice, Eurostatu, OECD, Cedefop, Česko-německé obchodní a průmyslové komory a další);
- **plošné dotazníkové šetření** ve všech středních a vyšších odborných školách v ČR zařazených do rejstříku škol a školských zařízení;
- **výběrové dotazníkové šetření** zaměstnavatelů (cca 4500 subjektů) s více než 20 zaměstnanci;
- **hloubkové rozhovory se zástupci 30 škol** vybraných na základě výsledků plošného dotazníkového šetření;
- **hloubkové rozhovory se zástupci 30 zaměstnavatelů** vybraných na základě výsledků výběrového dotazníkového šetření.

V návaznosti na realizované aktivity bylo zpracováno **6 dílčích analytických materiálů**, které byly zaměřeny do zmapování širšího kontextu spolupráce škol se zaměstnavateli. Tyto dílčí materiály sloužily jako podklady pro **vstupní analytickou studii** a budou využity při přípravě **návrhů legislativních a systémových opatření** pro zajištění optimálních podmínek spolupráce škol a zaměstnavatelů v ČR. Informace shromážděné ve studii poskytnou důležité argumenty při rozhodování o budoucí podobě odborné přípravy žáků na pracovištích zaměstnavatelů a umožní vést diskusi o jejím dalším rozvoji.

Vstupní analytická studie poskytuje souhrn informací o tom, jak spolupráce škol se zaměstnavateli funguje a co je potřeba udělat pro to, aby bylo možné tuto spolupráci zlepšit a dále efektivně rozvíjet.

¹ Projekt POSPOLU se zaměřuje na podporu vzájemné spolupráce středních škol a zaměstnavatelů (podniků a firem) s cílem navrhnout a ověřit systém optimální spolupráce uvedených partnerů ve vybraných oborech středního vzdělávání. Projekt je financován z prostředků Evropského sociálního fondu a potrvá do 30. června 2015. Projekt připravilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ve spolupráci se zaměstnavatelskými svazy, realizátorem je MŠMT, partnerem je Národní ústav pro vzdělávání.

Jelikož dosud byly všechny informace o spolupráci škol se zaměstnavateli uváděny roztržštěně v jednotlivých zprávách či publikacích, může být analytická studie vnímána jako **první podrobná studie o dané problematice**, která všechny dostupné informace shromažďuje na jednom místě.

Dotazníkové šetření – metodologie sběru dat

1. Školy

Dotazníkové šetření se týkalo všech středních a vyšších odborných škol; netýkalo se gymnázií. Použitou metodou bylo elektronické dotazníkové šetření kombinované s telefonickou rekrutací ředitelů škol. Cílovými osobami byli ředitelé škol, případně jimi pověřeni pracovníci.

Osloveno bylo celkem 1107 škol, do dotazníkového šetření se zapojilo 351 škol (32 % ze všech škol); v rámci tzv. došetření se zapojilo dalších 12 škol (návrtnost se tím zvýšila na 33 %). Vzorek oslovených škol pokrývá všechny skupiny oborů vzdělání v souladu s Nařízením vlády č. 211/2010 Sb., o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. S ohledem na reálné rozložení škol podle krajů a oborové struktury je vzorek reprezentativní, případné odchylky šetřeného vzorku od reálné struktury škol jsou pouze marginální a pro interpretaci zjištěných údajů nemají význam. Rozdíly v návratnosti dotazníků mezi kraji nebyly příliš významné.

Dotazníkové šetření se zpočátku potýkalo s určitým nezájmem škol a nízkou motivací zaměstnavatelů. Zvýšení návratnosti dotazníků ze strany škol bylo podpořeno zveřejněním aktuálních informací na webových stránkách projektu, zasláním informace o dotazníkovém šetření všem školám a odběratelům novinek projektu, dvěma motivačními dopisy (MŠMT, zřizovatelé) a opakovaným telefonickým oslovením škol. Návratnost dotazníků ze strany zaměstnavatelů byla podpořena především opakovaným telefonickým oslovením zaměstnavatelů s nabídkou společného vyplnění dotazníku online.

2. Zaměstnavatelé

Dotazníkové šetření u zaměstnavatelů probíhalo rovněž elektronicky. Cílovými osobami byli vedoucí pracovníci firem, případně jimi pověřeni pracovníci (např. personalisté). Výběr zaměstnavatelů byl tvořen na základě aktivních ekonomických subjektů s více než 20 zaměstnanci. Základní soubor byl definován podle velikosti firem, krajů a dle klasifikace ekonomických činností NACE. Vzorek oslovených zaměstnavatelů pokrývá všechna odvětví ekonomických činností.

Osloveno bylo celkem 4500 zaměstnavatelů s více než 20 zaměstnanci. Z celkového počtu oslovených subjektů bylo získáno 1069 dotazníků (návrtnost 24 %), z nichž 529 zaměstnavatelů (což je 49,5 % z celkového počtu získaných dotazníků) se středními nebo vyššími odbornými školami spolupracuje. S ohledem na reálnou strukturu zaměstnavatelů podle odvětví, velikosti (tj. podle počtu zaměstnanců) a krajů je vzorek reprezentativní, případné odchylky šetřeného vzorku od reálné struktury jsou pouze marginální a pro interpretaci zjištěných údajů nemají význam.

Hlavní zjištění z dotazníkového šetření

Dotazníkové šetření mapovalo **následující oblasti**:

- přínos spolupráce pro různé cílové skupiny a subjekty;
- formy a rozsah spolupráce;
- podmínky spolupráce, zázemí škol pro odborné vzdělávání;
- bariéry znesnadňující či znemožňující spolupráci;
- potřeby a očekávání škol a zaměstnavatelů.

Ředitelé škol vnímají spolupráci se zaměstnavateli jako **přínos** nejen pro školy a žáky, ale částečně také pro samotné zaměstnavatele. Podle ředitelů škol spolupráce se zaměstnavateli ve výsledku významně přispívá nejen ke snižování nezaměstnanosti absolventů SOŠ, ale také se podílí na celkovém snižování lokální nezaměstnanosti.

Jako nejčastější **formu spolupráce škol se zaměstnavateli** uvádějí školy spolupráci při zajišťování praktického vyučování a exkurze žáků ve firmách. Toto zjištění potvrzují výsledky dotazníkového šetření u zaměstnavatelů. Téměř polovina škol, které se zapojily do šetření, zapojuje odborníky z praxe do výuky (účast u závěrečných zkoušek dle jednotného zadání a v maturitních komisích apod.). Nárazově jsou realizovány stáže učitelů odborných předmětů ve firmách, případně další formy spolupráce škol se zaměstnavateli (společné organizování výstav a veletrhů, volnočasových aktivit a soutěží pro žáky aj.). Zaměstnavatelé nejčastěji uváděli sponzorování žáků, stipendia a zapůjčení nářadí.

Co se týče **rozsahu spolupráce**, třem čtvrtinám všech respondentů (škol i zaměstnavatelů) vyhovují týdenní a vícetýdenní bloky. Většina škol uvádí, že odborný výcvik je nejčastěji realizován formou týdenních bloků s výrazným nárůstem hodin od 2. do 3., resp. 4. ročníku (obory vzdělání s výučním listem). Odborná praxe u oborů vzdělání s maturitní zkouškou nejčastěji probíhá v závěru školního roku a obvykle trvá 14 dní. Více než třetina zaměstnavatelů by upřednostnila vyšší míru odborné přípravy ve firmách a menší ve škole.

Odpovědi týkající se **financování praktické přípravy žáků na pracovištích zaměstnavatelů** ukazují, že praktická příprava žáků na pracovištích zaměstnavatelů většinou probíhá v režii firmy. U odborného výcviku se výsledky liší dle skupin oborů, firmy častěji přispívají na odborný výcvik v technických oborech vzdělání, školy častěji realizují odborný výcvik ve vlastní režii ve službových oborech. Ve službových oborech častěji probíhá praktické vyučování v reálném pracovním prostředí již od 1. ročníku.

Školy i zaměstnavatelé vnímají podobně **bariéry vzájemné spolupráce**, odpovědi se liší pouze vzhledem ke skupinám oborů/odvětví ekonomické činnosti. Školy uvádějí, že spolupráci škol a zaměstnavatelů zejména při odborném výcviku nejčastěji komplikuje nedostatek finančních prostředků ve školách a dostupnost vhodných firem z hlediska zaměření či oboru. Dalšími překážkami jsou často zmiňované lékařské prohlídky žáků, nastavení hygienických a bezpečnostních předpisů (BOZP) a absence daňového zvýhodnění pro firmy, v jejichž prostředí je odborný výcvik žáků realizován (toto je již vyřešeno novelou zákona o daních z příjmů). Zaměstnavatelé vnímají jako nejčastější bariéru spolupráce se školami problémy při komunikaci se školou, nedostatek finančních prostředků a dostupnost vhodných škol z hlediska dopravní obslužnosti.

Problémy s **dostupností vhodných firem z hlediska oboru či zaměření** v rámci odborného výcviku mají zejména školy ve skupinách oborů, které vykazují nízký počet žáků a po jejichž absolventech není na pracovním trhu poptávka z důvodu úpadku odpovídajícího odvětví národního hospodářství. Jako další překážky ve spolupráci škol a zaměstnavatelů byly školami často zmiňovány neochota firem ke spolupráci či **neexistence významného zaměstnavatele v regionu**.

Legislativní problémy vnímá jen 6 % škol (jde především o lékařské prohlídky žáků a BOZP), nejvíce se to týká skupin oborů 23 Strojírenství a strojírenská výroba a 41 Zemědělství a lesnictví.

Hlavní zjištění z hloubkových rozhovorů

Na dotazníkové šetření navázaly hloubkové rozhovory se zástupci 30 škol a 30 zaměstnavatelů, které/kteří v dotaznících uváděli funkční a intenzivní spolupráci se svými protějšky. Záměrem hloubkových rozhovorů bylo získat detailní pohled na současný stav spolupráce škol a zaměstnavatelů a zjistit, které faktory mají vliv na její realizaci.

Mezi faktory, které ovlivňují spolupráci škol se zaměstnavateli, školy uváděly **současnou demografickou situaci v ČR**. Školy mají v důsledku této situace často problém naplnit svou kapacitu. Jako další významný faktor spolupráce školy označily **různorodost vyučovaných oborů a počet žáků**. Počet firem, se kterými

střední odborné a vyšší odborné školy spolupracují, tedy do značné míry souvisí s **typem a velikostí školy**. Zaměstnavatelé uváděli, že klíčovou roli při rozhodování o zapojení do spolupráce se školou sehraává **ekonomická situace firmy**. Ochotu pro realizaci praktické přípravy žáků ve firmě ovlivňuje také situace na trhu práce, která je **silně regionálně podmíněna**.

Zaměstnavatelé pozitivně vnímají především **souvislé dlouhodobější formy spolupráce se školami** v rámci oborů vzdělání s výučním listem, z nichž většinou získávají budoucí zaměstnance. Jako hlavní výhodu dlouhodobější formy praktické přípravy žáka vnímají zejména to, že dochází k plynulejšímu a soustavnějšímu přenosu zkušeností a k lepšímu poznání předpokladů žáka. V případě žáků maturitních oborů má odborná praxe odlišný charakter, je obvykle krátkodobá (14denní) a probíhá nejčastěji v dubnu, květnu nebo červnu, tj. v závěru školního roku. Zaměstnavatelé tyto **odborné praxe hodnotí jako příliš krátké** na to, aby během nich došlo k bližšímu poznání schopností žáka ze strany firmy a k načerpání praktických dovedností ze strany žáka.

Pozitivně je vnímána spolupráce se školami v rámci **oborů s výučním listem**, z nichž většinou firmy získávají budoucí zaměstnance. Odborný výcvik probíhá zcela nebo částečně ve firmách a má dlouhodobý charakter. Přesto i zde jsou problémy, které souvisejí zejména s nízkou nebo žádnou motivací žáků pro studium zvoleného oboru, neochota k osvojení pracovních návyků a někdy také absence při absolvování odborného výcviku. V případě žáků **maturitních oborů** má odborná praxe odlišný charakter, je obvykle krátkodobá (14denní) a probíhá nejčastěji v dubnu, květnu nebo červnu, tj. v závěru školního roku. Zaměstnavatelé tyto odborné praxe hodnotí jako příliš krátké na to, aby během nich došlo k bližšímu poznání schopností žáka ze strany firmy a k načerpání praktických dovedností ze strany žáka. Dle sdělení zaměstnavatelů žáci k těmto odborným praxím přistupují spíše jako k předzvěsti prázdnin, nikoliv jako k možnosti načerpání odborných zkušeností. Hlavní **výhodou souvislé dlouhodobější formy** praktické přípravy žáka dochází k plynulejšímu a soustavnějšímu přenosu zkušeností a k lepšímu poznání předpokladů žáka.

Návrhy na změny

Školy i zaměstnavatelé se shodují v tom, co je potřeba udělat pro zlepšení odborné přípravy žáků na pracovištích zaměstnavatelů. Jde zejména o následující návrhy:

- zvýšit podíl odborné přípravy na pracovištích zaměstnavatelů a snížit její proporce ve školách (32 % odpovědí; nejčastěji uváděná preferovaná proporce je 60 % : 40 % ve prospěch firem);
- změnit způsob financování praktické přípravy žáků ve firmách formou daňových odpočtů (již zohledněno v novele zákona o daních z příjmů);
- změnit způsob financování škol (normativní financování je limitující);
- vyřešit problém lékařských prohlídek žáků a BOZP;
- zlepšit přípravu žáků na základních školách (pracovní návyky, přístup žáků k docházce do firmy – přijetí vlastní odpovědnosti, morálka).

Další kroky

Poznatky z realizovaných šetření i dílčích analýz budou využity jako jeden ze zdrojů pro vytvoření nového (systémového) modelu odborného vzdělávání se zaměřením na vymezení různých forem spolupráce škol a zaměstnavatelů a pro přípravu **návrhů systémových změn a legislativních a opatření** s cílem zajistit optimální podmínky pro spolupráci škol a zaměstnavatelů v České republice a zkvalitnit odbornou přípravu žáků na pracovištích zaměstnavatelů. Zároveň budou sloužit jako východisko pro možné úpravy aplikovaných modelů spolupráce škol a zaměstnavatelů, případně dalších výstupů projektu, i jako možný podnět pro **úpravu rámcových vzdělávacích programů** středního odborného vzdělávání.